ØKONOMISKE REFORMER I SOVJETUNIONEN II*)

JØRN HENRIK PETERSEN

VIRKSOMHEDSFORSØGENE

12. En så udbredt teoretisk diskussion om de økonomiske ledelsesprincipper har kun kunnet gennemføres med politikernes billigelse. Der kan være grund til at antage, at denne billigelse er forårsaget af afmatningen i den økonomiske vækst. På Centralkomiteens møde i november 1962 beslutter man sig til at lade »Videnskabernes Akademis Økonomiske Institut« bearbejde alle foreliggende forslag og udforme et reformprojekt. Pravda giver den 20. november 1962 grønt lys for økonomiske eksperimenter, der dog i virkeligheden bliver af yderst partiel karakter.

13. Forsøg af større betydning iværksættes i 1962[2]). Det drejer sig om et eksperiment med præmieydelser til ingeniører, teknikere og ledende personale, idet man ville undersøge, om en ændret materiel stimulering ville resultere i stigende produktivitet, produktion, omkostningsreduktioner og kvalitetsforbedringer, og om incentivsystemet kunne indrettes, så de nævnte grupper blev interesseret i udarbejdelsen af planer, der udtrykte de reelle produktionsmuligheder.

Tidligere var præmieringen alene afhængig af realisering af planerne for omkostningerne. Efter det nye system inddrog man en række andre størrelser, enten alene eller i en kombination. Den faktiske udformning foretoges af de økonomiske råd, der på daværende tidspunkt endnu eksisterede. Præmiestørrelsen gjordes afhængig af forbedring i præmiebasis i forhold til foregående år, mens den tidligere alene havde været afhængig af planopfyldelsen. Præmienormerne fastsattes højere for opfyldelse af plantallene end for en overopfyldelse for derved at give virksomhederne et incitament til ikke at sætte plantallene for lavt.

En anden nydannelse var etablering af en egentlig præmiefond, der alene havde til formål at opsamle og distribuere præmierne, mens man tidligere havde opereret med virksomhedsfonde, der havde en lang række forskelligartede formål, der medvirkede til at sløre sammenhængen for den enkelte mellem det forbedrede resultat og vedkommendes faktiske aflønning.

*) Artiklens første del bragtes i forrige nummer af Økonomi og Politik.

2) Jfr. f. eks. Hans Bernhard Sand: Die Sowjetische Wirtschaftsreform in der Praxis – erste Ergebnisse und Probleme.

Resultaterne af dette eksperiment var blandede. I en række tilfælde kunne man rapportere, at antallet af tilfælde med ikke-overopfyldelse reduceredes, men forsøget på at få virksomhederne til at opstille en realistisk plan lykkedes kun i begrænset omfang. Der var en tilbøjelighed til, såfremt man havde realiseret sin plan, at indstille produktionen eller reducere produktionstempoet, hvorved man sparede reserver, der kunne overføres til næste planperiode. Dette var sammenhængende med, at overopfyldelse præmieredes mindre end opfyldelse.

Videre var udfaldet af eksperimentet mindre godt, fordi de økonomiske råd havde tilbøjelighed til at sammenligne virksomhederne indbyrdes, således at de dårligst producerede virksomheder tildeltes de bedste præmienormer og de bedst producerende de ringeste for derved at opnå en ensartet præmiesum for virksomhederne inden for det pågældende råds område. Dette modvirkede ideen om, at den bedste ledelse skulle have den største aflønning, og mindskede derfor incitamentet på de bedst drevne virksomheder.

14. I juli 1964 påbegyndtes det kendte forsøg inden for tekstilindustrien med ændringer i ledelsessystemet af virksomhederne »Bolschevichka« i Moskva og »Mayak« i Gorky[3]).

Årsagen til at eksperimentere netop i tekstilindustrien var, at planlæggerne i denne sektor havde fundet det stadig mere vanskeligt at tilfredsstille konsumenterne og ikke som G. E. Schroeder hævder, på grund af tekstilindustriens funktion som ikke prioritetssektor.

Konsumenterne var med den stigende produktion blevet mere selektive i deres køb og efterspurgte forøget kvalitet, større varietet og lagde større vægt på stil. Som følge heraf steg lagrene af usælgelige produkter stærkt på trods af prisreduktioner m. v. Man valgte da at angribe problemet over en bredere front gennem ændringer i ledelsen og styringen af virksomhederne, idet man sigtede mod foranstaltninger, der kunne resultere i, at man øgede kvaliteten og søgte at tilvejebringe overensstemmelse mellem udbud og efterspørgsel.

Det afgørende nye var, at

1) profitabiliteten (profitten i forhold til omkostningerne) skulle være hovedindikator for virksomhedernes succes og for aflønning af virksomhedsledelserne og

2) planlægning af produktionen skulle finde sted gennem en kontraktsindgåelse mellem producenter og detailhandlere. Det anvendte profitabili-

[3]) Jfr. Hans Bernhard Sand, G. R. Feiwel: The Soviet Quest for Economic Efficiency, I. Erro: Economic reform in the Soviet consumer industries, M. Kaser: Der Weg zum Septemberplenum – Experiment und Reform in der Sowjetischen Wirtschaftverwaltung.

tetsbegreb er det traditionelle sovjetiske, hvorimod Liberman's (og Kosygin's) er defineret som profit i forhold til anvendt kapital. De to profitabilitetsbegreber har tydeligvis forskellig virkning på incitamentet til at økonomisere med kapitalen.

Kontrakterne sigtede såvel på »models and designs, assortments, delivery dates, and the details of transfer and storage«. Der kunne indføres bøder for kontraktmisligholdelse. Virksomhedsledelsens bonus var afhængig af profitabiliteten og afholdtes af profitakkumulationen, forudsat at salgsplanerne opfyldtes. Arbejdernes lønninger fastsattes centralt, idet man dog opfordrede til eksperimenter med sådanne bonusordninger for arbejderne, der kunne antages at give et incitament til kvalitetsforbedring. Virksomhedsledelsen og det administrative personales incitament bestod af to dele, for det første 15 %'s præmie for realisering af profitabilitetsmålet og for det andet 1,5 % yderligere præmie for hver 0,1 % overopfyldelse af profitabilitetsplanen.

Detailhandlens bestillinger determinerede produktionsplanen. Det er det første eksempel på, at handlen dirigerer produktionen. Alle virksomhedsplanerne (produktionsvolumen, omkostninger, produktivitet, lønfond, materielle behov m. v.) udarbejdedes på dette grundlag. Plantallene »fra oven« elimineredes. Der er således sket en ændring af det traditionelle vertikale system af plantildelinger til et horisontalt system af planordrer. Jfr. figur 1[4]).

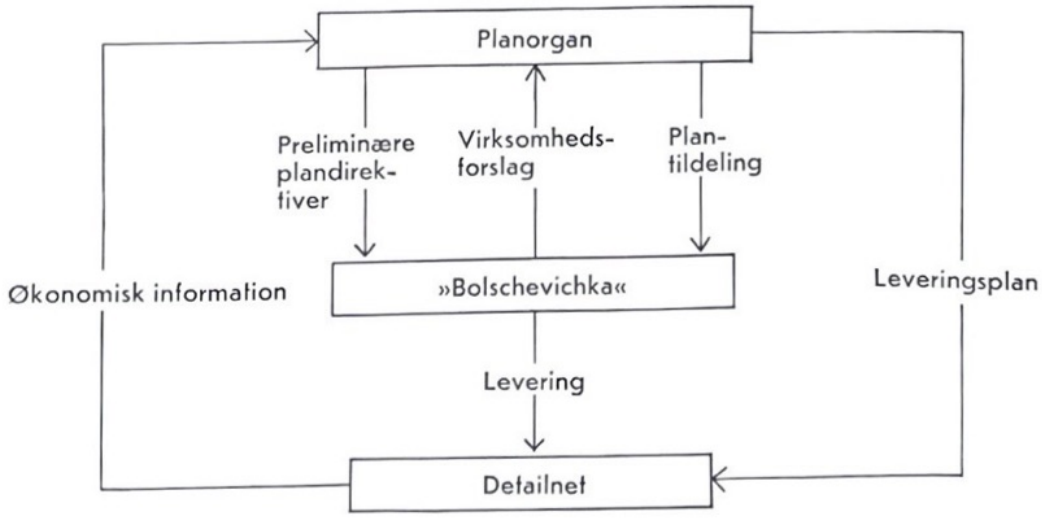
Prisfastsættelsen var principielt centraliseret, men der var dog frihed for virksomhederne til at forøge priserne for derigennem at dække de omkostninger, der var forårsaget af forbedringer i kvaliteten, stilændringer og ændringer i produktionssammensætningen.

Virksomhederne oprettede nye designafdelinger og afdelinger, der testede, at nye produkter accepteredes af forbrugerne. Videre oprettedes afdelinger, der tog sig af kontraktindgåelse mellem virksomhederne og detailhandelen og materialeleverandørerne. Masseproduktionen erstattedes af produktion i mindre serier underkastet kvalitetskontrol.

Som det fremgår af Sand og Feiwel's afhandlinger, havde virksomhederne store problemer i starten med de nye økonomiske incentiver. Dette skyldtes, at profitmarginalerne var faste og varierede stærkt mellem forskellige produkter. Da produktionssammensætningen ændredes afgørende, som følge af forbrugernes efterspørgsel, og man producerede i mindre serier, medførte dette, at ledelserne ofte straffedes i stedet for at modtage belønninger. Dette havde til konsekvens, at man i 1965 ændrede virksomhedsledelsernes bonusaflønning til at være afhængig af salget, idet profitplanerne samtidig skulle realiseres, hvilket mindskede dette problem.

[4]) M. Kabaj: Evolution of the incentives system in USSR industry. Intern. Labour Rev. 1966, nr. 1.

Det hidtidige vertikale system

Det nye horisontale system

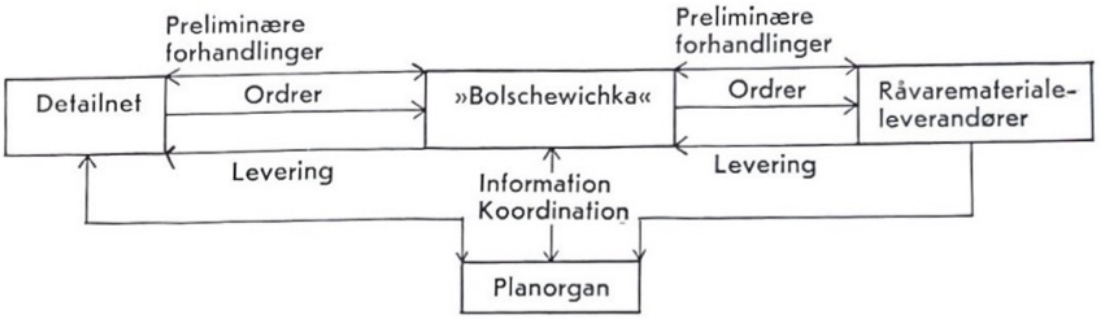

Fig. 1

Et andet problem var en følge af, at kun to virksomheder arbejdede under det nye system, hvilket rejste et leveringsproblem, idet det ikke altid var let for de to eksperimentvirksomheder at indgå kontrakter med materialeleverandørerne svarende til deres behov for materialesortiment og leveringstid; men disse problemer hænger givetvis sammen med eksperimentets partielle karakter. Det havde været et mere givende forsøg at bringe hele tekstilindustrien til at arbejde efter de nye regler.

15. Noget sådant nærmede man sig til, da man i januar 1965 udvidede eksperimentet til at omfatte 400 virksomheder inden for den lette industri. I det store og hele arbejdede disse virksomheder efter samme regler som »Bolschevichka« og »Mayak«, men der var dog visse ændringer. Den første var overgangen fra bonusaflønning på grundlag af profitabilitet til

bonus på grundlag af afsætning. Man oprettede i denne forbindelse på sownarchosniveau en speciel fond til kompensation af de tab i profit, der var en følge af ændringer i varesortimentet.

En anden ændring gik ud på, at virksomhederne ikke alene skulle indgå kontrakter med detailhandlen, men også engroshandlen skulle kunne indgå kontrakter. I forbindelse med kontraktindgåelsen ændrede man den frie ret til at indgå leveringskontrakter for materialer fra virksomheder over hele landet til kun at dække virksomhederne inden for det lokale sownarchosområde. Endelig ophævede man den frie ret til forhandling om prisfastsættelsen mellem virksomheder og detailhandel ved produktion af nye produkter.

En lang række problemer dukkede op, hvoraf vi kun skal fremhæve enkelte. For det første: det var vanskeligt at få materialeleveringer iflg. kontrakt. Ganske vist havde udvidelsen af eksperimentet til følge, at »final goods« producenter i det store hele kunne klare leveringsproblemerne, men herved flyttede man blot problemet længere tilbage i den vertikale kæde, idet det nu var udbyderne af »intermediate goods«, der havde vanskeligheder ved at få råmaterialer i tilstrækkelig mængde i acceptabel kvalitet og til det rigtige tidspunkt. Erro nævner, at konsekvenserne heraf var, at virksomhederne ofte var nødt til at indgå kontrakter med købere til produkter, man havde råmaterialer til at producere i stedet for en egentlig produktionsstyring på grundlag af konsumenternes efterspørgsel.

En anden konsekvens var, at virksomhederne i høj grad måtte tage deres »gamle erfaringer« i brug, og gennem udbudshoarding i form af store lagerdannelser af råmaterialer søge at sikre visse sikkerhedsmarginaler.

For det andet var problemet om varierende profitmarginaler mellem enkeltprodukterne stadig fremherskende. Som et eksempel nævner Erro, at profitmarginalerne på børnebeklædning reflekterede regimets tidligere beslutning om at holde lave detailpriser som et led i en social politik, mens profitmarginalerne for kvinders mere stilbevidste påklædning var indrettet på at reducere efterspørgslen efter disse luksusprodukter.

For det tredje registrerede virksomhederne, at deres effektivitet i høj grad var afhængig af størrelsen af de kontrakter, de indgik. De fleste af virksomhederne var opbygget med det for øje at kunne masseproducere et mindre varesortiment, mens produktion på grundlag af konsumenternes efterspørgsel ofte fordrede et differentieret varesortiment, produceret i mindre serier. Dette tenderede at forøge produktionsomkostningerne.

For det fjerde betød indskydningen af engroshandelsleddet en afbrydelse af den direkte kontakt mellem virksomhederne og konsumenterne. Man stod i bestandig fare for, at handelsleddet skulle følge sin tradition og købe ind uden kendskab til efterspørgslen.

For det femte havde de regionale organer meget svært ved at undlade

at gribe ind i virksomhedernes dispositioner ved at pålægge dem at producere til tilfredsstillelse af en presserende lokal efterspørgsel.

KHRUSCHEV'S FALD

16. I oktober 1964 afsættes Khruschev, og et nyt styre under ledelse af Brezhnev og Kosygin kommer til magten. Ud over politiske uoverensstemmelser har formentlig også økonomiske og organisatoriske forhold influeret på Khruschev's fald. For det første kan man pege på organiseringen af den industrielle planlægning. Dybest set er dette problem forbundet med det generelle problem, om det overhovedet er muligt at lede en så kompleks økonomi efter det traditionelle sovjetiske system. Disse basale vanskeligheder kan man ikke laste Khruschev for. Konsistensproblemet er stort i en centraliseret økonomi uden en adækvat prisfastsættelse. Khruschev havde i 1957 forsøgt at reorganisere den industrielle planlægning, idet han erstattede et ministerialsystem med et regionalsystem[5]).

På grund af lokalorganernes autarkiske adfærd og på grund af systemets iboende tendens til centralisering blev det kun en ringe del af materialeallokationerne, der i realiteten blev lagt ud i disse nye organer. Sownarchoserne kontrollerede ikke ret mange af de forhold, de var gjort ansvarlige for. Kontrollen gik på produkterne og ikke på virksomhederne, som under ministerialsystemet, med den konsekvens, at hver virksomhed var påvirket af en lang række beslutningstagende organer. Som Nove anfører, var forholdet efterhånden så kompliceret, at man anså det fornødent at indføre koordinerende organer til at koordinere koordinatorerne[6]).

For det andet, mener Nove, har Khruschev været modstander af reformer efter Liberman's linje. Ganske vist påbegyndtes en række eksperimenter under Khruschev, men det er formentlig intet tilfælde, at man efter hans afsættelse udvidede området for eksperimenterne.

For det tredje skyldes Khruschev's fald, at han har mistet støtte blandt provinsens partisekretærer, som han havde vundet for sin politik ved i 1957-reformen at lade sownarchosernes grænser følge sekretærernes områder (Oblasti), hvorved sekretærerne fik en stor magtposition. Da han senere i sine reformer foreslog en opsplitning mellem landbrugs- og industriplanlægningen og foretog en hertil svarende opdeling af partiet, mistede disse sekretærer en del af deres kompetence, og da han endelig skred til sammenlægning af sownarchoser til større områder, mistede de det meste af den indflydelse, de havde vundet.

---

[5]) Jfr. f. eks. Alec Nove: The Soviet Economy.

[6]) Alec Nove: Soviet Planning Reforms in Prospect, Soviet Studies 1962, og Alec Nove: Wirtschaftliche Ursachen und Folgen des Sturzes von Chruschtschow in Osteuropa Wirtschaft 1965, no. 3.

For det fjerde var hans landbrugspolitik udsat for megen kritik. Det gælder såvel hans majsprogram som hans skærpelse af lovgivningen over for bøndernes private jordlodder. Denne skærpelse fandt sted samtidig med en mindskelse af indtjeningen på kollektivbrugene. Straks efter hans fald opgav man majs som prioritetsprodukt, og lod det være op til det enkelte brug, om det ønskede at dyrke majs. En stor indsats af jord og arbejdskraft var blevet mere eller mindre spildt på grund af hans ønske om majsproduktion, selv i områder hvor de naturlige majsdyrkningsbetingelser ikke var til stede. Ligeledes ændrede man straks holdning til de private jordlodder og forøgede indkomsterne på kollektivbrugene og forøgede afleveringspriserne for mælkeprodukter.

For det femte har der givetvis været strid om Khruschev's ønske om en kraftig udvidelse af investeringerne i den kemiske industri.

1965-REFORMEN

17. Allerede i december 1964 fremsætter Kosygin betydelig kritik af det sovjetiske industrielle planlægningssystem, men det er først på centralkomitémødet i september 1965, man for alvor annoncerer økonomiske reformer i industrien[7]). I marts 1965 havde Breznev introduceret ændringer i landbrugets planlægning, et forhold vi ikke skal komme ind på i denne forbindelse.

Kosygin's forslag sigter på en forbedring af industriens planmæssige ledelse og organisering af dens forvaltning. Man må, siger Kosygin, for at fremskynde takten i det tekniske og økonomiske fremskridt træffe en række foranstaltninger til forbedring af planlægningen og ledelsesarbejdet i produktionslivet og *forstærke den økonomiske stimulering af produktionen.*

Efter en skildring af 7-års planens resultater påpeger Kosygin en række omstændigheder, der karakteriserer det nuværende stadium i udviklingen af samfundsproduktionen. »Produktionens *dimensioner er udvidet* enormt, og det samme gælder omfanget af kapitalinvesteringerne og produktionsanlæggene. *Forbindelserne mellem de forskellige produktionsled* er udvidet betydeligt og er blevet langt mere komplicerede«. Det er disse elementer kombineret med visse andre – såsom prioritetsbegrebets udviskning – der danner baggrunden for interessen for de nye metoder, der er knyttet til begreber som *tekniske niveau, kvaliteten, produkternes holdbarhed* og *effektive anvendelse.* Disse forhold har man ikke, eller kun i ringe grad, taget i betragtning under det traditionelle plansystem – i høj grad som følge af succesindikatorernes udformning.

[7]) A. N. Kosygin's tale på mødet i Sovjetunionens kommunistiske partis centralkomité 27. sept. 1965.

Som tidligere påvist kan en fortsat vækst ikke finde sted baseret på yderligere produktionsfaktorindsats uden hensyn til produktivitetsudviklingen. Det er da også økonomisering, substitution og en implicit anerkendelse af knaphedsbegrebet, Kosygin fremhæver, når han skal definere de centrale problemer for den økonomiske reform:

»Derfor bliver det først og fremmest det centrale problem at opnå en alsidig forøgelse af *samfundsproduktionens effektivitet,* at *økonomisere med den menneskelige arbejdskraft og med materialerne og maskinerne,* støt og stærkt at forøge udbyttet af kapitalinvesteringerne og de faste produktionsanlæg. I denne sammenhæng får det stor betydning at forstærke bekæmpelsen af diverse udslag af dårlig ledelse, spild og uproduktive udgifter. I vort forvaltningsapparat råder megen flothed med hensyn til personale og udgifter. Her må vi indføre omhyggelig orden og streng sparsommelighed. Det kan absolut ikke være samfundet ligegyldigt, hvad et resultat har kostet i indsats, udgifter og forbrug, og hvordan arbejdseffektiviteten ikke blot i den enkelte virksomhed, men for den enkelte medarbejder er beskaffen. På den nuværende etape i den sovjetiske økonomis, videnskabs, tekniks og kulturs udvikling får det afgørende betydning at *drive virksomheden rationelt og økonomisk* i samtlige led inden for samfundsøkonomien, først og fremmest industrien«.

Man ser, at Kosygin lægger en afgørende vægt også på input-siden, hvilket ikke er sædvanligt i sovjetiske udtalelser. Kosygin finder en væsentlig baggrund for reformerne i den stagnation i produktiviteten, vi omtalte i de første afsnit. »Det må bemærkes, at der i de senere år er sket en vis nedgang i nationalindkomsten og industriproduktionen, beregnet pr. rubel af de faste produktionsanlæg. Takten i arbejdsproduktivitetens vækst inden for industrien, som også er en vigtig målestok for samfundsproduktiviteten, er i de senere år blevet noget langsommere. Vi kan og skal i de nærmeste år rette denne situation op«.

Kosygin kritiserer udviklingen i de samfundsmæssige proportioner, idet han anfører, at konsumproduktionen er blevet tilsidesat for det første på grund af planernes udformning og for det andet på grund af manglende opfyldelse af planerne. Dette har mindsket realindkomsterne og mulighederne for materiel opmuntring i produktionen.

Videre kritiseres de lange konstruktionsperioder i anlægsvirksomheden, fordi de resulterer i forsyningsvanskeligheder i andre sektorer.

I denne forbindelse kritiseres den hidtidige praksis, hvorefter bedømmelsen af byggeorganisationernes virksomhed foretages på grundlag af størrelsen af de anvendte midler. I stedet foreslås, at denne vurdering finder sted på grundlag af den afsluttende produktion, d. v. s. efter de faktisk ibrugtagne anlæg. I de to anførte forhold finder Kosygin årsagen til, at produktionen pr. rubel anlægskapital er blevet formindsket.

Hovedsigtet med reformerne er at forbedre metoderne og formerne for det ledende arbejde i industrien: »Virksomhedernes økonomiske initiativ og deres kompetence er blevet begrænset, og deres ansvarlighed er utilstrækkelig. *Rentabiliteten er i mangt og meget af formel karakter.* Det bestående system til materiel opmuntring af de beskæftigede inden for industrien gør dem ikke meget interesserede i at forbedre de samlede resultater af virksomhedernes arbejde og virker ikke sjældent imod samfundsøkonomiens interesser i almindelighed. Under de nuværende forhold kræves der stor smidighed og effektivitet i forvaltningen af produktionen og i planlægningen. Det er overmåde vigtigt i rette tid at tage hensyn til ændringer i den økonomiske situation, at *kunne manøvrere med ressourcerne,* at have evne til – ikke blot ovenfra, men også nedefra – *at koordinere produktionen med det voksende behov og med befolkningens efterspørgsel,* hurtigt at indføre videnskabelige og tekniske resultater i produktionen og under de konkrete forhold i virksomhederne at finde de bedste metoder til løsning af produktionsopgaverne. Alt dette kan kun nås, *hvis den centraliserede planmæssige ledelse kombineres med økonomisk initiativ i virksomhederne og kollektiverne, med en forstærkelse af de økonomiske løftestænger og materielle stimuli til udvikling af produktionen, med fuldstændig gennemførelse af rentabilitetskravet.*«

18. Efter denne omtale af en række problemer går Kosygin over til en omtale af en række forslag til forbedring af planlægningen og forstærkelse af den økonomiske ansporing af industriproduktionen.

For det første foreslås en forbedret planlægningsprocedure, der sigter på *den bedste, mest effektive udnyttelse af de eksisterende ressourcer.* For det andet foreslås et system af foranstaltninger til *udvidelse af virksomhedernes og sammenslutningernes økonomiske selvstændighed og initiativ* og højnelse af virksomhedernes rolle som den fundamentale økonomiske grundcelle i økonomien. Med det for øje er det nødvendigt at fjerne de overflødige bånd på virksomhedernes drift, at tildele virksomhederne de fornødne midler til udvikling af produktionen og at indføre faste lovmæssige garantier for virksomhedernes udvidede rettigheder. For det tredje foreslås det at *styrke og udvikle rentabilitetskravet* og at forstærke den økonomiske ansporing ved hjælp af midler som *pris, profit, præmier og kredit.*

For at udvide virksomhedernes driftsmæssige selvstændighed foreslås en nedskæring af det antal direktiver, der foreskrives virksomhederne fra de centrale myndigheder. Den samlede produktion som måltal forkastes, da denne i mange tilfælde hæmmer forbedringer af vareudvalget og produktionens kvalitet. For at skabe bedre relationer mellem konsum og produktion foreslås *måltal baseret på den afsatte produktion,* hvilket skulle gøre virksomhederne interesserede i kvalitetsforbedringer. Derudover mener man

dog, at der er behov for at bevare en gruppe måltal for de vigtigste produkter. Hvis de økonomiske relationer virksomhederne imellem udbygges og kontraktsystemet forbedres, kan antallet af produkter, der anføres direkte i planerne, indskrænkes og sammenfattes i aggregerede termer.

Interessen for afsætningen skal knytte produktionen til forbruget og profitten produktionen til effektiviteten. »Staten er interesseret i en stadig forøgelse af kapitaldannelsen ikke blot ved nedsættelse af produktionsomkostningerne pr. produktenhed, men også ved forøgelse af den fremstillede produktmængde, ved udvidelse og fornyelse af vareudvalget og forbedring af produkternes kvalitet. I højere grad end produktionsomkostningerne giver profitten et sammenfattende udtryk for alle disse sider af en virksomheds produktionsaktivitet. I den forbindelse er det vigtigt, at man ikke blot holder regnskab med profittens størrelse og vækst, men også med rentabilitetsniveauet, at man altså ved, hvor stor profit, der opnås pr. rubel kapitalanlæg.

Mens virksomhederne hidtil har fået planlagte måltal for arbejdsproduktiviteten, antal beskæftigede, gennemsnitlig arbejdsløn og samlet arbejdsløn, foreslås det, at de for fremtiden kun skal have mål for den samlede arbejdsløn pålagt, hvilket skønnes nødvendigt for at sikre overensstemmelse mellem mængden af fremstillede forbrugsvarer og befolkningens købeevne, dvs. på grund af ængstelse for en inflationær udvikling, men på længere sigt er det tanken, at også dette pålæg skal bortfalde.

For fremtiden skal følgende størrelser foreskrives virksomhederne: 1) størrelsen af den produktion, der skal afsættes, 2) hovedprodukterne, 3) den samlede lønsum, 4) profitstørrelsen og rentabiliteten, 5) overførsler til statsbudgettet og bevillinger fra dette, 6) størrelsen af de centraliserede kapitalinvesteringer, færdige produktionskapaciteter og anlæg, 7) hovedmålene for indførelse af ny teknik og 8) størrelsen for leverancer af materialer og maskiner. Dette er en betydelig reduktion i forhold til tidligere, men de 8 punkter viser dog, at der er lang vej mod egentlig virksomhedsautonomi.

Kvaliteten skal forbedres, og der indføres en statslig kvalitetsmærkning. Standarderne ændres efter forskningens og teknikkens fremskridt. Der udarbejdes teknisk-økonomiske normativer.

Udgangspunktet for diskussionen af rentabilitetskravet er Lenins opfattelse, at den enkelte virksomhed skal arbejde rentabelt, dække sine udgifter med sine indtægter og afkaste profit. For at styrke interessen for rentabiliteten, må der for det første tilvejebringes sådanne forhold, at virksomhederne selvstændigt kan afgøre problemer vedrørende forbedring af produktionen og være interesserede i en bedre anvendelse af deres produktive kapital og den indvundne profit. Med dette for øje foreslås, at foretagenderne beholder større dele af profitten, idet den størrelse, der overlades

virksomhederne må sættes i direkte forhold til effektiviteten af udnyttelsen af virksomhedens produktionskapital, forøgelsen af afsætningen, forhøjelse af rentabiliteten og kvalitetsforbedringer. *Samtidig bør man indskrænke den ikke afdragspligtige statslige finansiering af kapitalinvesteringerne og udvide anvendelsen af kredit.* For det andet må man sikre overholdelse af leveringsforpligtelser og forstærke den materielle ansvarlighed for indgåede forpligtelsers opfyldelse. For det tredje må man på basis af rentabiliteten gøre hele kollektivet, hver enkelt afdeling og hvert enkelt sjak materielt interesseret såvel i opfyldelsen af egne måltal som i en forbedring af virksomhedens samlede arbejdsresultater.

Det foreslås, at hver enkelt virksomhed opretter sin egen udviklingsfond ved henlæggelser fra virksomhedens indvundne profit. Desuden skal der til fonden henlægges en del af de afdrag, som betales til amortisering af anlægskapitalen. I øjeblikket går disse afdrag helt og holdent ind i statsbudgettet til finansiering af anlægsvirksomheden, og virksomheden kan ikke selv disponere over disse midler.

En styrkelse af rentabilitetsprincippet fordrer videre, at man ændrer de regler, efter hvilke staten overlader virksomhederne ressourcer, og de regler, efter hvilke virksomhederne overfører en del af deres indtægter til statskassen. Kapitalinvesteringerne har hidtil været afholdt af statskassen uden tilbagebetaling, hvilket bevirker en manglende økonomisering på virksomhedsniveau. Denne økonomisering vil man kunne frembringe, såfremt tilbagebetalingsfriheden konverteres til langfristede kreditter.

Også omsætningskapitalen skal for fremtiden ydes i form af kortfristede kreditter og ikke blot som afdragsfri statstilskud. Det gælder således, at man for overførsler til statskassen fra profitten vil gøre overførslens størrelse afhængig af den anvendte faste kapital og omsætningskapitalen. »I øjeblikket afhænger størrelsen af virksomhedernes overførsel til statskassen af profit ikke af den produktionskapital, de får til disposition. Det er en af årsagerne til, at virksomhederne søger at få flest mulig penge fra staten til investeringer og til supplering af omsætningsmidlerne uden selv at foretage de nødvendige forholdsregler til en rationel anvendelse af midlerne. Undertiden køber en virksomhed materiel, som den ikke har brug for, blot for at få de bevilgede midler brugt.«

Reglerne for betaling for fast kapital og omsætningsmidler vil blive fastsat for en lang periode, en årrække, med det for øje, at en normalt arbejdende virksomhed efter den nævnte betaling skal have et overskud til dannelse af ansporingsfonds i virksomheden og til dækning af planlagte udgifter. Den virksomhed, som udnytter sin faste kapital og sine omsætningsmidler bedst, vil have det største overskud til dannelse af ansporingsfonds, hvilket skulle sikre den nødvendige materielle interesse i en bedre udnyttelse af de samfundsmidler, der stilles til virksomhedens disposition.

Man tilstræber med andre ord en anden form for virksomhedernes indbetalinger til statskassen, idet de gøres identiske med en kapitalafgift, der på længere sigt skal blive en væsentlig indkomstkilde for statskassen, mens andre indbetalingers betydning tilsvarende mindskes.

Hvad relationerne mellem virksomhederne angår, er det hensigten at udvide ansvaret for misligholdelse af kontraktlige forpligtelser til levering af produkter således, at en virksomhed som regel skal erstatte påførte tab. Den samme ansvarlighed pålægges transportvirksomhederne.

19. Under de hidtil gældende forhold har en forøgelse af profitten og produktionens rentabilitet ikke givet sig udslag i de beskæftigedes aflønning. Man vil derfor indføre en ordning, hvorefter virksomhedernes aflønningsmuligheder bestemmes af væksten i produktionen, forbedringen af produkternes kvalitet, profittens størrelse og produktionsrentabilitetens forbedring. Af profitten skal virksomheden i årets løb kunne afholde præmier til de beskæftigede for stor arbejdsydelse samt engangsbeløb ved årets udløb, idet man præmierer en uafbrudt beskæftigelse for at mindske tendensen til flakkeri.

20. Hidtil har virksomhederne været interesseret i lave plantal og høje inputleverancer. Dette skulle imødegås derigennem, at henlæggelser til virksomhedsfonden sker efter stabile regler, som indføres for en årrække, idet beløb til opmuntring for overopfyldelse af planen vil blive relativt mindre end det beløb, der udbetales for præstationer vedrørende de enkelte målstørrelser, som er opstillet i planen. Dette skulle anspore virksomhederne til i rette tid at afdække reserver og opstille højere målstørrelser. Fonden vil også blive forøget i forhold til andelen af ny produktion og virksomhedernes ekstraindtægter ved pristillæg for bedre kvalitet. Herigennem skulle virksomhederne have et incitament til produktforbedringer og produktion af nye produkter.

21. Hvad prissystemet angår, er Kosygin meget vag i sine udtalelser. Han fastslår, at det nye system kræver en forbedring af prisdannelsessystemet, så priserne i stigende grad afspejler det samfundsmæssigt nødvendige arbejdsforbrug, dækker produktions- og omsætningsomkostningerne og giver et overskud til hver enkelt normalt arbejdende virksomhed. Kosygin erkender, at når der ikke anvendes begrundede priser (spørgsmålet er, hvad der skal begrunde priserne) bliver de økonomiske beregninger for usikre, hvilket bidrager til subjektive afgørelser. »Normalt arbejdende virksomheder skal have overskud ved afsætning af deres produktion til engrospriser og have mulighed for tilsvarende at danne opmuntringsfonds og for at disponere over de fornødne midler til udvidelse af aktiviteten, til afdrag på den faste kapital og andre indbetalinger til statskassen. Prisen må også

spille en større rolle, når det drejer sig om at forbedre produkternes kvalitet og opnå en formålstjenlig holdbarhed og soliditet af produkterne. Der skal derfor ved prisfastsættelsen tages hensyn til, om der er tale om ny og bedre artikler, der har påført producenten ekstra udgifter.« Ud over en henvisning til, at priserne skal tilnærmes niveauet for det samfundsmæssigt nødvendige arbejdsforbrug, får man ikke nogen vejledning om intentionerne for det nye prissystem.

22. Angående ledelsesarbejdet i industrien starter Kosygin ud med at beskrive 1957 reformen, hvorefter industrien lededes af økonomiske råd, og industriministerierne nedlagdes. Denne organisationsform havde såvel positive som negative sider. Manglerne søgte man afhjulpet ved de i 1960 oprettede økonomiske råd for hele republikker. 1962 sammenlagdes flere økonomiske råd, ligesom man oprettede et økonomisk råd for hele Sovjetunionen og statskomiteer for de enkelte industribrancher.

Denne struktur har resulteret i en opspaltning af ledelsesmekanismen, så der ikke eksisterer noget organ, der kan overskue produktionsproblemerne under et, hvilket fører til et koordinationsproblem.

De nye forslag går ud på etablering af en enhedsledelse af produktionen, teknikken, økonomien og forskningen i hver enkelt branche. Brancheprincippet må anvendes i ledelsen. »Til forbedring af industriens ledelse må man oprette organer efter brancheprincippet. Disse organer må være industriministerier, som får fuld kompetence til ledelse af industribrancherne og bliver fuldt ansvarlige for udviklingen i disse brancher«.

Ministeriernes funktion er at udføre den branchevise planlægning, lede produktionen, administrere den tekniske politik, den materielle og tekniske forsyningsvirksomhed, finansieringen, arbejdskraften og arbejdslønnen. Det understreges, at den centraliserede planmæssige ledelse af produktionslivet skal kombineres med udvikling af initiativ fra unionsrepublikkernes, de lokale organers og virksomhedernes side. Brancheministerierne oprettes dels for hele unionen, dels for unionen i forening med de enkelte republikker og dels for de enkelte republikker.

Statsplanskommissionens rolle forstærkes for at koordinere udviklingen af de enkelte brancher og økonomiske regioner. Kommissionen underlægges direkte regeringen. Statskomiteen til koordinering af forskningsarbejdet omdannes til en regeringskomité for videnskab og teknik, mens Gosstroj (byggestyrelsen) omdannes til en regeringskomité for byggeri. Det øverste samfundsøkonomiske råd foreslås nedlagt – det samme gælder de regionale økonomiske råd.

I fremtiden vil de materielle og tekniske ressourcer af statsplankommissionen blive overdraget unionsministrene, der derpå fordeler ressourcerne til de dem underlagte forbrugere, idet visse væsentlige produkter fremdeles

fordeles centralt. Det eksisterende system af territoriale organer med et net af kontorer, baser og lagre foreslås opretholdt som grundlag for forsyningssystemet, men det er på længere sigt tanken at udvikle direkte relationer mellem fremstillervirksomhederne og forbrugervirksomhederne. Det er nødvendigt efterhånden at gå over til engroshandel med de enkelte arter materialer og maskiner gennem territoriale forsynings- og afsætningsbaser i forbrugsregionerne. Til ledelse og kontrol af forsyningstjenesten oprettes en regeringskomité med kombineret unions- og republikkompetence. Også i denne henseende understreges betydningen af et kontraktmæssigt ansvar.

Kosygin understreger, at der ikke er tale om en tilbagevenden til tidligere tiders ministerialsystem, idet den administrative ledelse under det nye system kombineres med en forstærkelse af tilskudsfrie rentabilitetskrav og økonomiske stimuli, samtidig med at virksomhedernes driftsmæssige kompetence og initiativ væsentlig udvides.

»Udviklingen af økonomiske metoder i ledelsen af industrien ændrer selve karakteren af relationerne mellem virksomhederne og de overordnede organer. Man må opgive den tilvante forestilling om, at i forholdet mellem de ledende økonomiske organer og virksomhederne har de første kun rettigheder og de sidste kun pligter. Udviklingen af økonomiske ledelsesmetoder og vidtstrakt indførelse af rentabilitet i industrien kræver indførelse af gensidige rettigheder og pligter i relationerne, en større ansvarlighed hos såvel virksomhederne som organerne til ledelse af industrien«.

23. Blandt de nye organer, bør specielt nævnes den i 1966 oprettede statslige priskomité under Gosplan. Dennes hovedopgave består i 1) sikring af en ensartet prispolitik, 2) udbygning og fuldkommengørelse af prisdannelsesmetoderne, 3) forstærkelse af prisernes indflydelse på en behovsorienteret (i henseende til sortiment og kvalitet) produktion, 4) skabelse af en konsistent prisstruktur, 5) kontrol med anvendelsen af de fastlagte priser, 6) beslutninger om prisnyfastsættelser og prisændringer og 7) udarbejdelse af nye kalkulationsmetoder.

VIRKSOMHEDSSTATUTTEN

24. I oktober måned offentliggøres virksomhedsstatutten[8]). Det er en opregning af en række generelle principper og en gennemgang af virksomhedernes rettigheder og forpligtelser. Den er ikke nær så vidtrækkende, som man måske kunne vente på grundlag af de skildrede reformintentioner.

Den starter ud med at definere virksomheden som den basale økono-

[8]) »Soviet Economic Reform main features and aims«, p. 152 ff.

miske enhed, hvis drift skal ske under central kontrol kombineret med økonomisk uafhængighed og initiativ. Den skal administrere den statslige aktivmasse, der er stillet til dens disposition under hensyn til den økonomiske plan og under »khozraschot«. Enmandsledelsen opretholdes.

Den til virksomheden årligt tildelte mængde af cirkulerende kapital fastsættes på grundlag af virksomhedens indstilling af øvre organer. Denne størrelse kan kun ændres, såfremt planen ændres. Cirkulerende kapital, der inden for denne standard er tildelt virksomheden, kan ikke fratages den af øvre organer.

Virksomheden skal øremærke afskrivninger, der skal anvendes til reparationer og i visse tilfælde til egentlige nyanskaffelser. Samtidig skal virksomheden transferere op til 10 pct. af sine totale afskrivninger til en fond, der skal sætte de øvre organer i stand til at assistere virksomheder, der ikke har midler til selv at foretage de fornødne reparationer.

Den opnåede profit skal fordeles i overensstemmelse med den finansielle plan, idet der henlægges til en fond til bedring af de ansattes kulturelle og levemæssige standard, samtidig med at en anden andel henlægges til virksomhedsfonden, der skal anvendes til introduktion af nye produkter, moderniseringer, ekstraordinære bonusudbetalinger til de ansatte, sociale foranstaltninger m. v.

Det tillades virksomhederne at udleje lagerbygninger m. v. til andre virksomheder til en given leje i de perioder, hvor de ikke anvendes af virksomheden selv. Lejen skal svare til den afskrivning, der i den pågældende periode foretages af virksomheden. En vigtig ting er, at »surplus equipment, transport facilities, instruments, tools, stock, raw materials and fuel, draught animals and productive livestock, seeds and fodder« af virksomheden kan sælges til andre virksomheder, hvis de øvre organer afslår at reallokere disse overskudsprodukter eller inden for en måned undlader at give besked om anvendelsen, efter at eksistensen af overskudsprodukter er meddelt. Det beløb, virksomheden indtjener ved salg af materialer, der repræsenterer cirkulerende kapital, skal virksomheden have til disposition som cirkulerende kapital, ligesom beløb indtjent ved salg af faste aktiver skal forbeholdes virksomhederne til anvendelse ved kapitalinvesteringer ud over de i planen godkendte.

Det fremhæves, at virksomheden skal gøre den bedst mulige brug af den produktionskapacitet, de interne reserver, jord og andre naturlige ressourcer, der stilles til rådighed under anvendelse af de seneste tekniske fremskridt og progressive normer for anvendelsen af materialerne, reducere produktionsomkostningerne og øge produktionens profitabilitet. Virksomheden skal sikre høj kvalitet og holdbarhed af sine produkter i overensstemmelse med statslige standarder, tekniske specifikationer m. v. For forbrugsgodernes vedkommende pålægges det virksomhederne at fremsætte

forslag om standsning af produktion af »Out-of-day« goder og erstatte dem med goder, der er efterspørgsel efter. Virksomheden skal understøtte innovationsvirksomhed og sikre innovationer og rationaliseringsforslags omsættelse til virkelighed og en bonus til forslagsstillerne. Virksomhederne skal i god tid fremsætte deres krav til materialer og maskinel, der er fornøden for produktionens kontinuerte drift, så disse ressourcer i planen kan tildeles virksomheden. I overensstemmelse med faste standarder må virksomheden have til sin disposition materialer m. v. fornødent for kontinuert drift, men må ikke tillade lagerakkumulationer ud over planen.

Opfylder virksomheden ikke sin leveringsplan, betragtes dette som et brud på den statslige disciplin, og ledelsen gøres ansvarlig. Outputplanen må kun overskrides, hvis det understøttes af en konsumentefterspørgsel. Virksomheden må tage enhver foranstaltning i anvendelse for at udbygge sine relationer til konsumenterne, så disse på bedst mulig måde forsynes med produkter af den kvalitet og sammensætning, de ønsker. Forbrugsvareproducerende virksomheder skal basere produktionen på ordrer fra handelsorganisationerne.

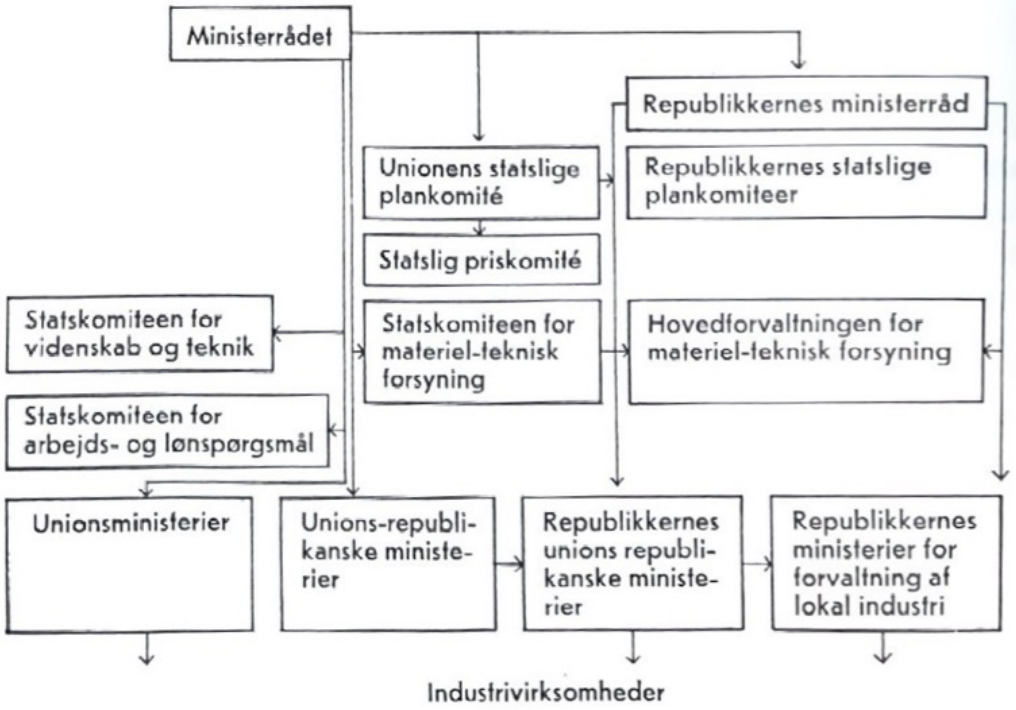
På baggrund af sine kontroltal skal virksomheden opstille såvel årsplaner som mere langsigtede planer i overensstemmelse med etablerede index. Sammen med virksomheden kontrollerer de øvre organer, at planerne er i overensstemmelse med udarbejdede index. På basis af de planindikatorer, virksomheden og dens overordnede organer i fællesskab accepterer og på basis af indgåede kontrakter, opstiller virksomheden sin »teknpromfinplan« og disaggregerer den til at omfatte kortere perioder. De øvre organer skal sikre virksomheden udbud af de fornødne inputs og finansielle resourcer og den lønfond, der er nødvendig for realisering af planmålene.

Virksomheden tillades fra andre virksomheder at acceptere ordrer ud over planen, såfremt de andre virksomheder leverer de fornødne inputs, eller virksomheden selv er i besiddelse af disse og kan anvende dem uden at påvirke opfyldelsen af statsplanen og andre indgåede kontrakter. Virksomheden har ret til at ændre sine produktionsprocesser forudsat, at disse ændringer forbedrer kvaliteten eller reducerer produktionsomkostningerne uden at overskride de statslige standarder og tekniske specifikationer. Foretages sådanne ændringer, skal det øvre organ straks underrettes.

Ved indgåelse af kontrakter om tildeling af inputs har virksomheden ret til at afslå modtagelsen af råmaterialer, der overstiger dens efterspørgsel. Ligeledes skal virksomheden efter overenskomst med udbyderen have ret til at afslå modtagelsen af produkter, den ikke længere har brug for.

Virksomheden sælger sine produkter på basis af leveringskontrakter. Kontrakter for udbud af produkter, der fordeles af de øvre organer (de centralt fordelte goder) sluttes på basis af prioritetsordrer udstedt af dette organ. Virksomheden har ret til efter overenskomst med aftageren at ændre

Den sovjetiske industriforvaltnings struktur efter septemberreformen

Kilde: Hans Herman Höhmann, Die sowjetische Wirtschaftreform vom Herbst 1965 – Ausmass und Bedeutung der institutionellen Veränderungen.

produktsammensætningen, leveringstidspunktet og andre forhold, kontrakten omhandler. De produkter, der ikke produceres under prioritetsordrer, kan i virksomheden frit sælges til andre virksomheder.

I henseende til løn- og arbejdsvilkår har virksomheden ret til at fastsætte »piece rates, time rates and job rates« for de forskellige grupper af arbejdere, at afgøre, hvilke stillinger der skal aflønnes efter et »piece rate« system, og hvilke der skal månedlønnes. Videre at fastsætte de jobs, der er forbundet med et sådant ubehag, at det betinger højere løn, at fastlægge regler for bonusbetalinger, at fastsætte bonusbetalinger for ingeniører, administrativt personale etc.

INCENTIVSYSTEMET

25. Et væsentligt element i reformerne er ændringerne i incentivsystemet. Før reformerne bestod dette system på virksomhedsniveau af tre komponenter, nemlig 1) lønfonden, hvis størrelse kalkuleredes på grundlag af arbejdskraftsinputkoefficienter og gennemsnitlige lønninger, 2) den supplementære lønfond, der er et tillæg til lønfonden, der følger af en overplanopfyldelse. Beregningen af denne supplementære lønfond sker efter formlen

$$\Delta W = \frac{W_p\,(p\,a)}{100}$$

hvor ΔW er tillæg til den planlagte lønfond W_p, p den procentvise planoveropfyldelse og a er en politisk-økonomisk parameter, der via sin fastsættelse kan gøre det mere eller mindre fordelagtigt for virksomhederne at øge produktionen. Den tredje komponent i systemet udgøres af virksomhedsfonden, der baseredes på opfyldelse eller overopfyldelse af planlagt profit.

Virksomhedsfonden giver altid, og den supplementære lønfond hyppigt, større fordele ved overopfyldelse end ved planrealisering, hvilket indebærer et incitament til at søge »lette« planer. Virksomhedsfonden er begrænset af en maksimal henlæggelse på 5,5 pct. af lønfonden, hvilket, når virksomheden har realiseret denne størrelse, lægger et bånd på dens aktivitet. En anden ulempe ved virksomhedsfonden var, at den anvendtes til såvel personlige bonus som investeringsmål. Videre var fonden for lille til at få afgørende betydning, og dens størrelse varierede mellem brancherne, da dens profitmål var profit i forhold til omkostninger. Dette system er illustreret i fig. 2.

I den teoretiske debat så vi dels gruppen omkring Liberman, der argumenterede for profit eller profitabilitet som determinerende indikator, mens en anden gruppe ville anvende profitten sideløbende med andre kriterier.

I praksis er de afgørende succesindikatorer efter reformerne 1) salgsvolumen, 2) profit, 3) profitabilitet og 4) introduktion af ny teknik. En grafisk fremstilling af dette system er givet i fig. 3.

Det relevante for incentivsystemet er det neden for den stiplede linje skitserede. Alle ansatte modtager bonus fra incentivfonden, der modtager størsteparten af residualprofitten. Produktionsudviklingsfonden sigter på finansiering af virksomhedens innovationsaktivitet. Den sociale og kulturelle fonds funktion følger af navnet.

Tidligere incentivsystem

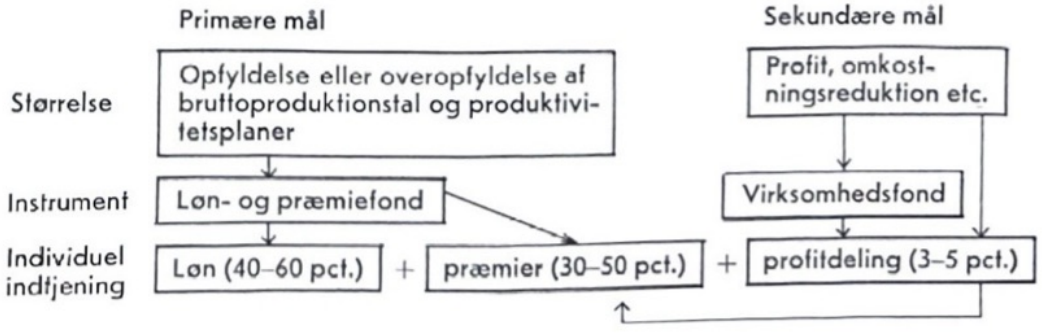

Fig. 2

Indkomstanvendelse under nyt system

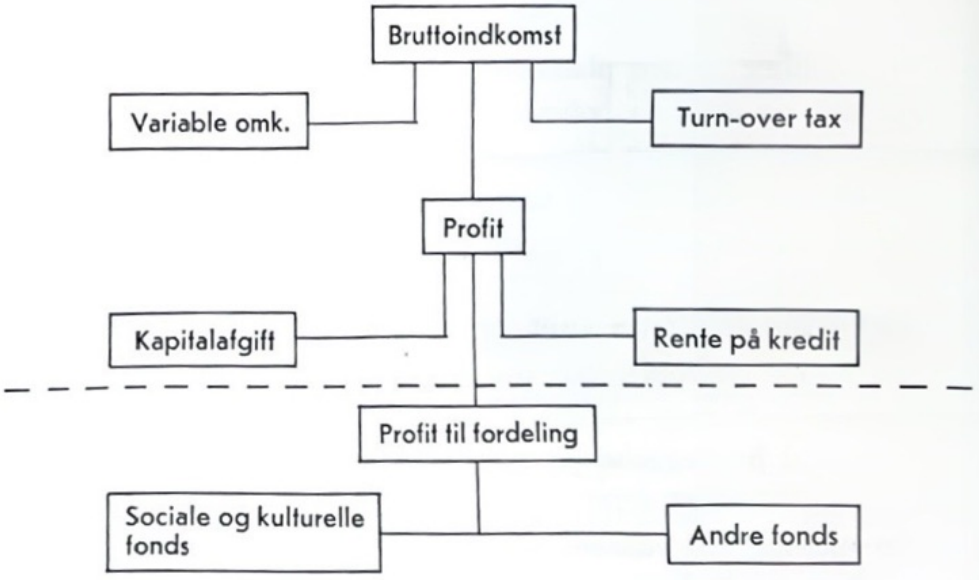

Fig. 3

Den individuelle indkomst vil under dette skema bestå af 1) grundløn, 2) præmier baseret på individuel indsats og præmier baseret på virksomhedens driftsresultat.

Incentivfonden, der finansieres ud af profitten, er via centralt fastsatte normer for øget salgsvolumen og profitabilitetsindex knyttet til den planlagte lønfond. Betegner vi den planlagte lønfond W_p, den centrale incentivnorm for 1 pct. stigning i salgsvolumen S i forhold til forrige år a_1, den centrale incentivnorm pr. pct. profitabilitetsstigning a_2 og profitabiliteten P, vil den totale incentivbetaling I kunne bestemmes ved formlen

$$I = \left(a_1 \frac{\Delta S}{S} + a_2 \frac{\Delta P}{P}\right) W_p$$

under forudsætning af en realisering af de planlagte størrelser ΔS og P. Realiseres disse ikke, finder der ved manglende opfyldelse en deduktion sted, mens overopfyldelse fører til øget incentivbetaling, idet dog incentivnormerne er mindre ved overopfyldelse. Gennem tilknytning til lønfonden tages hensyn til arbejdsstyrkens størrelse.

Dertil kommer en yderligere tildeling til incentivfonden, hvis profitten forøges på grund af prisstigninger, der er en følge af kvalitetsforbedringer.

Tildelingerne til den sociale og kulturelle fond sker på principielt samme vis, mens henlæggelserne til produktionsudviklingsfonden er en funktion af afskrivningerne, salg af overskudsmateriel og realiseret profit.

Ideen i incentivsystemet er at etablere en sammenhæng mellem aflønningen, produktionseffektiviteten og tilfredsstillelsen af konsumentefterspørgslen. Imidlertid er i praksis sammenhængen mellem effektiviteten og profitten på den ene side og mellem profitten og bonus på den anden side ikke ganske klar.

Virksomheden fastlægger to mål for profitten, nemlig 1) tilvæksten i profit i forhold til forrige år og 2) profitabiliteten, som søges realiseret. Årsagen til den manglende forbindelse mellem effektivitet og profitabilitet er, at profitabiliteten er påvirket af faktorer, der ikke er korrelerede med effektiviteten. Der tænkes her på differentialrenter, renter, subsidier og skatter samt det arbitrære prissystem, der ikke tillader en adækvat profitbestemmelse.

Sammenhængen mellem profit og bonus er karakteristisk ved, at profitdeduktionen kun er tilfældigt korreleret med effektiviteten og varierer mellem industrisektorerne. Deduktionen afhænger ikke af den realiserede profit, men af dennes forhold til det planlagte profitniveau og sammenhængen mellem faktisk og planlagt tilvækst i salgsvolumen. På trods af disse problemer vil anvendelsen af profit som succesindikator formentlig indebære et incitament til omkostningsreduktioner, idet virksomhedsledelsens bonus alene afhænger af profitten. Ser vi på den ovenfor opstillede formel, indeholder den i virkeligheden 4 variable, virksomhedsledelsen må tage i betragtning under sit forsøg på at maksimere bonusfonden. De 4 variable er udviklingen i salget, profitten, lønfonden og den samlede kapital, der indgår via profitabiliteten. Virksomhedsledelsen må derfor simultant overveje totaleffekten af de relative ændringer i disse variable på bonusbetalingen. Det er indlysende, at der her kan opstå kontradiktioner[9]).

ANDRE FORHOLD

27. I forhold til det gamle systems skavanker har man på nuværende tidspunkt ikke opnået meget. Der konstrueres stadig vanskeligt realiserbare planer, der sker ændringer i planen i planperioden, der er fortsat tendenser til at opnå lette planer, innovationsvirksomheden er ikke udviklet, der er tendenser til øgelse af planmålene, og prissystemet er stadig inadækvat. Hertil kommer, at regionernes autarki er erstattet af ministerialisme. Incentivsystemet giver ikke incitament til udarbejdelse af kapacitetudnyttende planer. Kapitalrenten er arbitrært fastsat. Problemet om »rent« er ikke

[9]) Eksempler er givet hos G. E. Schroeder – Soviet Economic Reforms a study in contradictions. Soviet Studies, juli 1968.

løst, så virksomheder med gunstig beliggenhed og moderne teknologi får større indkomster end andre. Sitnin har i forbindelse med ændringerne i prissystemet peget på, at i de tilfælde, hvor priserne er baseret på omkostningsforholdene i de marginale virksomheder, må der indføres en »rent« afgift. En sådan er indført for olie- og gasudvindingsindustrierne. Et sådant system bør givetvis gælde hele den extraktive industri, ligesom der er behov for en generel løsning på »rent« problemet. Prissystemet er hyppigt en hindring for ændringer i produktionen. Udbudssystemet har stadig karakter af et rationeringssystem, med alle de konsekvenser, det indebærer. En realisering af Nemchinov's forslag om at substituere materialebalancesystemet med et system baseret på handel mellem virksomhederne er ikke gennemført, om end visse eksperimenter er påbegyndt. På grund af prissystemets udformning, eksistensen af et sælgers marked og mangel på konkurrence er der stadig brug for betydelige kommandoøkonomiske elementer.

Som påpeget i forbindelse med diskussionen af Liberman's forslag betyder anvendelsen af profit som succesindikator, udvidet virksomhedsautonomi og en eventuel indførelse af Nemchinov's forslag, at man må ændre prissystemet. Intentionen må være, som Liberman har sagt, at hvad der er profitabelt for samfundet skal være profitabelt for virksomhederne[10]), hvilket er en prismæssig implikation af de matematiske økonomers arbejder. Et nyt prissystem indførtes 1. januar 1967 i den lette industri og i den øvrige industri 1. juli. Arbejdet med udarbejdelsen skete under stærke begrænsninger, idet detailpriserne og det relative forhold mellem landbrugs- og industripriser ikke måtte ændres. Det nye prissystem er indrettet, så antallet af virksomheder, der arbejder med planlagte tab, er reduceret, og priserne inkluderer en kapitalafgift. Men på trods af disse fremskridt må systemet stadig være underkastet den kritik, vi har fremstillet andetsteds[10]). Profitraterne er forskellige på forskellige goder, hvilket vil tendere mod, at virksomhederne planlægger en produktionssammensætning, der indeholder de profitable goder, men ekskluderer de ikke profitable, hvilket er en alvorlig skavank, når priserne ikke er et relevant udtryk for godernes værdi i nogen henseende. Der vil derfor for mange varer være en tendens til fortsatte lagerforøgelser. Når detailprissystemet ikke måtte ændres, dvs. den duale prisstruktur opretholdtes, betyder det, at relationen mellem produktionen og konsumenternes efterspørgsel vil være særdeles usikker. En markedsclearing for detailgoder vil formentlig kunne opnås gennem prisfluktuationer[11]), men dette strider mod det traditionelle ønske om konstante priser.

[10]) Jfr. Jørn Henrik Petersen: De matematisk orienterede økonomers placering i diskussionen om prissystemet i Sovjetunionen. Nat. Øk. 1968, nr. 3–4.

[11]) Jfr. Jørn Henrik Petersen: De tjekkoslovakiske økonomiske reformer – baggrund og indhold, Økonomi og Politik, 1968, nr. 3.

Intentionen om at lade enkeltvirksomhederne selv beslutte og gennemføre mindre investeringer støder mod en barriere i udbudssystemet, dvs. at selv om virksomhederne har monetære muligheder for at finansiere en investering, er det ikke givet, at de kan opnå materialeallokationscertifikater. Disposition over realkapital er vanskelig opnåelig. Virksomhedsautonomien er begrænset, fordi målene for produktkategorier, og index for salgsvolumen lægger visse (ganske vist fleksible) bånd på autonomien. Der er i en række ministerier og finansielle organer modstand mod reformerne, og hyppigt fordres opgørelser over udviklingen i det forladte bruttooutputindex, hvilket introducerer den psykologiske mekanisme, at man fremdeles betragter bruttooutputindex som en væsentlig størrelse og opfatter salgsindex som supplementær faktor.

De her omtalte problemer viser, at vel indeholder reformerne meget nyt, og vel har de bedret forskellige forhold, men der er endnu stærke islæt af det traditionelle kommandoøkonomiske system, hvorfor Blackman's[12]) metafor er særdeles rammende: »New wine in old bottles«.

Anvendt litteratur

1. Balinky, Bergson, Hazard og Wiles: Planning and the market in the USSR, New Jersey 1967.
2. J. H. Blackman: The Kosygin reforms: New Wine in old Bottles, i The Development of the Soviet Economy, New York 1968.
3. K. Bush: The reforms: A balance Sheet, Problems of Communism 1967.
4. Stanley Cohn: Soviet growth retardation: Trends in resource availability and efficiency, i New Directions in the Soviet Economy, Washington 1966.
5. M. Ellman: On the consistency of Soviet plans, The Scottish Journal of political economy, 1969 nr. 1.
6. I. Erro: Economic reform in the Soviet consumer industry, i New Directions in the Soviet Economy, Washington 1966.
7. G. R. Feiwel: The economies of a socialist enterprise, New York 1967.
8. G. R. Feiwel: The Soviet quest for economic efficiency, New York 1966.
9. J. Felker: Soviet economic controversies, London 1966.
10. T. Frankel: Economic reform: A tentative appraisal, Problems of Communism 1967.
11. M. Gamarnikow: Economic Reforms in Eastern Europe, Wayne State University Press, 1967.
12. L. Gatovskii: The role of profit in a socialist economy, i 37).
13. R. V. Greenslade: The Soviet Economy in transistion, i New Directions in the Soviet Economy, Washington 1966.
14. G. N. Halm: Mises, Lange, Liberman: Allocation and motivation in the socialist economy, Weltwirtschaftliches Archiv 1968.
15. H. H. Höhmann: Die sowjetische Wirtschaftsreform von Herbst 1965 – Ausmass und Bedeutung der institutionellen Veränderungen, i Wirtschaftsreformen in Osteuropa, Köln 1968.

[12]) J. Blackman: New Wine in old Bottles.

16. M. Kabaj: Evolution of the incentive system in the USSR industry, International Labour Review 1966.
17. M. Kaser: Der Weg zum Septemberplenum – Experiment und Reform in der Sowjetischen Wirtschaftsverwaltung, i Osteuropa Wirtschaft.
18. A. N. Kosygin: Septembertalen, Særnummer af Fakta om Sovjetunionen.
19. E. Liberman: Cost accounting and material encouragement of industrial personnel, i 37).
20. E. Liberman: Planning, industrial production and material stimuli for its development, i 37).
21. E. Liberman: Economic Levers for fulfilling the plan for Sovjet industry, i 37).
22. E. Liberman: Plans, profits and bonuses, i 37).
23. E. Liberman: Planning production and standards of long term operation, i 37).
24. S. Merrett: Capital, profit and bonus in Soviet industry, Economica 1964.
25. V. Nemchinov: The plan target and material incentive, i 37).
26. V. Nemchinov: Making enterprises interested in more intensive plans, i 37).
27. V. Nemchinov: Socialist economic management and production planning, i 37).
28. E. Neuberger: Libermanism, computopia and visible hand: the question of informational efficiency, The American Economic Review 1966.
29. J. Noren: Soviet industry – trends in outputs, inputs and productivity, i New Directions in the Soviet Economy, Washington 1966.
30. A. Nove: Wirtschaftliche Ursachen und Folgen des Sturzes von Chruschtschow, Osteuropa Wirtschaft 1965.
31. A. Nove: Soviet planning, reforms in prospects, Soviet Studies 1962.
32. A. Nove: The Soviet Economy, London 1968.
33. J. H. Petersen: De tjekkoslovakiske økonomiske reformer – baggrund og indhold, Økonomi og Politik, 1968, nr. 3.
34. J. H. Petersen: De matematisk orienterede økonomers placering i diskussionen om en reform af prissystemet i Sovjetunionen, Nationaløkonomisk Tidsskrift 1968, nr. 5–6.
35. Hans B. Sand: Die Sowjetische Wirtschaftsreform in der Praxis – Erste Ergebnisse und Probleme, i Wirtschaftsreformen in Osteuropa, Köln 1968.
36. G. E. Schroeder: Soviet economic reforms: A Study in contradictions, Soviet Studies 1968.
37. M. Sharpe (ed.): The Liberman discussion – A new phase in Soviet economic thought, New York 1966.
38. S. Strumilin: Material incentives and planning in the USSR, Problems of Economics 1964.
39. B. Sukharevskii: On improving the forms and methods of material incentive, i 37).
40. M. Tatu: Soviet reforms – The debate goes on, Problems of Communism 1966.
41. V. G. Treml: The politics of »libermanism«, Soviet Studies 1968.
42. E. Zaleski: Planning reforms in the Soviet Union, 1962–66, University of North Carolina Press 1967.
43. J. G. Zielinski: On the theory of socialist planning, Ibadan 1968.
44. A. Zverev: Against oversimplification in solving complex problems, i 37).
45. Sovjetunionens program for kommunismen, København 1964.
46. The decision of the plenary meeting of the central committee of the CPSU adopted on september 29. 1965 i Soviet Economic Reform – main features and aims.
47. Virksomhedsstatutten, samme kilde som 46).